

Крупка Я.Д.,
д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет

ОБЛІК РЕЗЕРВІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ ВИТРАТ

Терміни «резерви», «забезпечення» увійшов у вітчизняну облікову термінологію порівняно недавно, як і поняття «надзвичайні події», «надзвичайні доходи і витрати». В Україні така нова термінологія вводилась в облікову лексику, переважно, з прийняттям національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Часто резерви ототожнюють із забезпеченнями. Це зумовлено найперше різним перекладом одного й того ж терміну «provisions», що використовується у міжнародному стандарті МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи». Під забезпеченнями там, як й у вітчизняному НП(С)БО 11 «Зобов'язання», розуміються зобов'язання з невизначеними сумою і часом погашення на дату балансу, а зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, призведе до зменшення ресурсів суб'єкта господарювання, котрі втілюють у собі економічні вигоди. У пункті 13 НП(С)БО 11 зазначається, що забезпечення створюють для покриття майбутніх операційних витрат за умови, якщо:

- на дату балансу в підприємства є зобов'язання за майбутніми витратами, сума та/або дата погашення яких не відома;
- передбачається, що погашення цих зобов'язань у майбутньому призведе до зменшення ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди;
- суму таких зобов'язань можна визначити розрахунковим способом.

З позиції бухгалтерського обліку метою створення забезпечень є дотримання принципу обачності, за яким підприємству слід уникати заниження своїх витрат і зобов'язань та завищення своїх доходів та вартості активів. Такі очікувані у майбутньому витрати підприємство зобов'язане забезпечувати за рахунок попереднього резервування коштів. Іншою метою створення забезпечень є дотримання принципу відповідності, а також рівномірності розподілу витрат між звітними періодами.

На жаль, відповідно із затвердженими змінами до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 5.10.2017 року і принцип обачності, і принцип відповідності виведені зі складу основних принципів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Керуючись даними змінами до основного Закону, тепер їх можна застосовувати лише як інші принципи, що визначені міжнародними або національними стандартами бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності.

Принцип відповідності й надалі має бути основним, оскільки невідповідність між доходами і витратами може суттєвим чином вплинути на фінансові результати діяльності підприємств. Недотримання цього принципу може призвести до фальсифікації показників звітності, негативно відбитися на платоспроможності та фінансовій стійкості суб'єкта господарювання.

У свою чергу, дотримання принципу обачності особливо важливе під час коронавірусної пандемії, коли світ і світова економіка стали менш відкритими, вільними, безпечними та захищеними. Світовий бізнес став більш обачливим та менш ризиковим, що призвело до зниження прибутковості багатьох компаній, необхідності збільшення страхових запасів. Такі страхові заходи мають забезпечуватися саме створенням різних видів резервів, довгострокових та поточних забезпечень.

Теперішня система обліку в Україні, діючий План рахунків передбачає створення кількох видів забезпечень, що використовуються для відшкодування таких майбутніх витрат і платежів:

- на виплату відпусток працівників;
- додаткове пенсійне забезпечення;
- виконання гарантійних зобов'язань;
- реструктуризацію діяльності підприємства;
- виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів;
- на забезпечення матеріального заохочення;
- відновлення земельних ділянок та інших.

Резервування коштів на оплату чергових відпусток чи матеріального заохочення працівників проводиться давно з метою рівномірного розподілу витрат на оплату праці між звітними періодами. Інші види забезпечень є новими, стосуються особливих умов діяльності підприємств.

Довгострокові і короткострокові забезпечення у фінансовій звітності відображаються у складі відповідних зобов'язань. Проте між даними обліковими категоріями існують суттєві відмінності. Головна відмінність забезпечення від реального зобов'язання полягає у певній невизначеності щодо суми і строків майбутніх видатків, а то й контрагентів щодо таких зобов'язань. Наприклад, відображаючи в балансі зобов'язання щодо забезпечення гарантійних ремонтів, ми ще не знаємо кому будуть потрібні такі послуги, їх вартість і чи взагалі виникне потреба в такому гарантійному обслуговуванні. Іншими словами, такі забезпечення, що входять до складу зобов'язань, не можуть бути ідентифікованими в аналітичному обліку. Вони негативно впливають на показники фінансової стійкості, ліквідності та, загалом, інвестиційної привабливості суб'єкта.

Тому в обліку слід чітко розмежовувати забезпечення під реальні майбутні витрати та резервування коштів для покриття можливих витрат з невеликим рівнем імовірності. Таке розмежування значною мірою залежать від професійного судження менеджменту компанії та його облікових оцінок, які можуть постійно змінюватися. Також треба брати до уваги податкове законодавство, яким встановлені певні обмеження стосовно витрат, що

впливають на величину прибутку до оподаткування чи інші податки. Обліковими стандартами забороняється створювати забезпечення на покриття збитків підприємства. Тому забезпечення для покриття непередбачуваних збитків і втрат, а також, якщо забезпечення складно ідентифікувати чи передбачити можливість і час їх настання, відображати у складі власного капіталу як страхові резерви. Такі резерви у формі резервного капіталу створюються переважно із чистого прибутку чи інших джерел для страхування діяльності підприємства. Його формування є обов'язковим для господарських товариств. Розмір резервного капіталу визначається засновницькими документами, але не може становити менше ніж 25 % розміру зареєстрованого статутного капіталу, а для акціонерних товариств – 15 %.

Резервний капітал створюється для покриття можливих у майбутньому непередбачуваних збитків, втрат. Він може використовуватися також для збільшення статутного капіталу, на виплату дивідендів за привілейованими акціями за недостатності нерозподіленого прибутку, погашення зобов'язань при ліквідації товариства або на інші цілі, що передбачені законодавством. За рахунок коштів резервного капіталу можуть покриватися витрати і збитки, пов'язані з ліквідацією браку, недоробок, втрати від непередбачуваних надзвичайних подій. На важливість резервного капіталу треба загострювати увагу зараз, в час пандемії коронавірусу, яка призвела до паралічу багатьох видів бізнесу, скорочення комунікаційних зв'язків між контрагентами, застосування дистанційних методів ведення бізнесу і управління. Збільшення розмірів резервного капіталу створило б певні гарантії своєчасного покриття непередбачуваних збитків і втрат, виплати компенсаційних витрат за простої під час пандемії, сплати різних боргів та погашення інших видатків, які можна вважати та обліковувати як надзвичайні витрати.

Ще одним резервним джерелом покриття надзвичайних витрат може служити створений на підприємстві резерв сумнівних боргів. Він вважається інструментом страхування ризиків від непогашення дебіторської заборгованості боржниками підприємства. Його створення передбачене НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». На відміну від забезпечень, кошти яких резервуються за рахунок поточних витрат діяльності, чи резервного капіталу, створеного власниками з чистого прибутку чи інших джерел, резерв сумнівних боргів формується за рахунок інших витрат операційної діяльності та використовується для покриття сумнівних і безнадійних боргів. В умовах пандемії величина таких боргів зростає через неплатоспроможність багатьох контрагентів. Тому для зниження ризиків неплатежів важливо використовувати передбачений обліковими стандартами механізм резервування коштів.

Загалом, резерви та забезпечення не можна вважати тотожними поняттями ні за їх змістом, ні формою та джерелами наповнення. Резервування на підприємстві, окрім створення забезпечень під постійні зобов'язання з невизначеними сумою і часом погашення, має проводитись й на покриття сумнівних та безнадійних боргів, надзвичайних витрат і втрат від неочікуваних подій та операцій.